

07.01.2007

נייר עמדה – תעש השרון מש/ 1 זיהומי קרקע ומי תהום, סכנות לבריאות הציבור

מבוא, תעלת האהבה כמשל

Love Canal הינה שכונה באזור מפלי הניאגרה אשר בצפון מדינת ניו-יורק. מקור השם בשנת 1890, כאשר וויליאם טי לאב (William T. Love) הגה את הרעיון לחבר בין נהר הניאגרה למפל הניאגרה ע"י חפירת תעלה. התועלת בבסיס רעיון זה, הייתה התפתחות התעשיות השונות באזור והצורך באנרגיה ובמקרה זה יצירתה כאנרגיה הידרואלקטרית. למרות שהתכנית נכשלה, נחפרה תעלה ברוחב 5 מטר, בעומק של 10 מטר ובאורך של 1 מייל (1.6 ק"מ) בלבד.

בתחילת 1978 בעקבות גילוי מספר גבוה של מקרי סרטן ופגמים מולדים באזור ה-Love Canal, הוחלט לבצע בדיקות באזור התעלה בה הוטמנו ונקברו כימיקלים ע"י חברת "Hooker Chemical". תהליך זה ארך 3 שנים ובמהלכו ניסו מספר גורמים כולל ברמות ממשל שונות לשכנע את התושבים כי אין קשר בין הטמנת החומרים הכימיים למחלות השונות של התושבים באזור. יש לציין שכל זה אירע כ-25 שנה לאחר הפסקת ההטמנת באזור ע"י "Hooker Chemical".

למרות סגירת אתר ההטמנה ופינויו, אף לא אחד היה מוכן לקבל את האחריות למחלות השונות, אשר התגלו באזור. בעקבות לחץ ציבורי מתמשך, הכריז נשיא ארה"ב ג'ימי קרטר ב-7 באוגוסט 1978 על אזור ה-Love Canal, כעל אזור בעל סכנה מוחשית לתושביו כאזור "מוכה אסון" ועל כן סגירת האזור כולו ופינוי התושבים, 221 משפחות, במימון הממשלה, כולל רכישת בתיהם במחיר מלא. האזור כולו נסגר, הבתים נהרסו ופעולות השיקום של האזור החלו, תהליך יקר שארך שנים רבות.

ממצאי הזיהום

אין מחלוקת על כך שמתחם תע"ש השרון מזוהם ברמות גבוהות של פסולת רעילה, הקרקע ומי התהום רוויים בכימיקלים רעילים (עקב הפעילות התעשייתית באזור זה במהלך ה-50 שנה האחרונות). המזהמים העיקריים שזוהו עד כה הם:

כרום, עופרת, עופרת אזיד, TNT, RDX, HMX, NG, NC (חומרים אוגנים וחומרי נפץ), טולואן (חומר ממשפחת הסולבנטים האורגניים), חנקות, פרכלורט, TCE ועוד.

באתר טרם בוצע סקר קרקע מקיף ולכן לא ניתן להעריך סיכונים (לעובדים באתר, למתגוררים בו בעתיד ולערים הסובבות), לקבוע ערכי סף לטיהור ולתכנן דרכים ואמצעים לביצוע טיהור המתחם כולו כחטיבה אחת.

מסקרי מי תהום שבוצעו במהלך 4 השנים האחרונות ע"י נציבות המים ועקב תביעה משפטית של תושבים מרמת השרון התגלו רמות זיהום מחרידות במגוון גדול וקטלני של חומרים רעילים ומסרטנים. כל המזהמים הללו חדרו למי התהום תוך כדי חלחול בקרקע וזיהומה גם כן. כתם הזיהום של מי התהום באקוויפאר החוף מתקדם בכיוון צפון (הרצליה) ומערב.

למעשה מדובר אפוא "באתר קבורה" של פסולת מסוכנת שנקברה במקומות שונים באתר והכילה חומרים מזהמים ששיחוררם האיטי לסביבה, גורם לזיהום של מי התהום, הקרקע וגם של האויר ע"י SOIL GAS המסוכנים מאוד לבריאות הציבור

הליכים וניהול נכון

דירקטיבה 91/689/EEC של הקהילה האירופית מתאריך ה- 12 בדצמבר 1991 בנושא פסולת מסוכנת פורסמה על מנת להסדיר את הניהול הנכון של פסולת מסוכנת, אשר מכורח המציאות מצריכה עקב אופייה חוקים נוקשים אשר מביאים בחשבון את מרכיביה המיוחדים של הפסולת כאמור. זאת אומרת, כדי לשפר את יעילות הטיפול הפסולת המסוכנת במסגרת הקהילה האירופאית. לכן היה צורך להשתמש בהגדרה מדויקת ואחידה של הפסולת המסוכנת המבוססת על הניסיון שנצבר.

כמו כן יש להבטיח כי הסילוק והמחזור של פסולת מסוכנת יהיו מנוטרים ומפוקחים באופן המלא ביותר. נספח I א' לדירקטיבה – מפרט קטגוריות או סוגים של פסולת מסוכנת, כאשר הפסולת יכולה להיות נוזל, בוצה או מוצק. רשימה זו כוללת: 15 חומרים פירוטכניים וחומרי נפץ אחרים.

המשרד להגנת הסביבה (לשעבר המשרד לאיכות הסביבה), פרסם כבר באוגוסט 2001: "נוהל ביצוע סקר קרקע לאיתור נוכחות מזהמים". נוהל זה מנחה במפורט את השלבים ההכרחיים לביצוע סקר קרקע החשודה כמוזהמת. בסעיפים 2.1, 2.2, 2.3, ו-2.4 מפורטים השלבים הבאים: סקר היסטורי, מיפוי המזהמים בכל האתר, גיאולוגיה, גיאומורפולוגיה, טופוגרפיה, תוכנית דיגום כל חטיבת הקרקע, הידרולוגיה, סוגי הקרקעות, אנליזות כימיות ודגימות מעבדה כולל טיפול טרום ביצוע הסקר של אזורים מזהמים בתנאים מסוימים. באשר לטיפול המדינה והרשויות השונות קיימות עוד דוגמאות מחו"ל, אבל אין צורך להרחיק לכת. לצערנו קיים כבר בסביבתנו אתר נוסף ומזוהם של התע"ש בנוף ים הרצליה. לאתר זה דווקא בוצע לפני כ-10 שנים סקר סיכונים ע"י חברה שנבחרה בעקבות מכרז בינלאומי. כיום האתר עדיין נותר מזוהם והתקציב שהוצא על הסקר ירד לטמיון והציבור למד שעור יקר שאין לסמוך על הרשויות והבטחותיהן אלא אם הוא עצמו יהיה שותף להחלטות על המדיניות ולפיקוח על הביצוע.

מבקר המדינה היטיב לתאר את אוזלת היד המתמשכת של הרשויות בטיפול באתר תע"ש השרון בדו"ח 56/א' משנת 2005 להלן מהדו"ח:

" משרד מבקר המדינה מעיר, כי מן הראוי שמשרד האוצר, המינהל, המשרד לאיכות הסביבה והנציבות ייערכו לתקצוב סקר זיהומי הקרקע הנדרש, בהתאם להנחיות המקצועיות של המשרד לאיכות הסביבה. עוד מעיר משרד מבקר המדינה, כי השתלשלות העניינים מלמדת על אוזלת יד מתמשכת של כל הגורמים שאמורים היו לטפל בזיהומים. חמורה מכל היא העובדה, שחלפו כ-15 שנים ממועד גילוי זיהום מי התהום בשנת 1988 ועד לתחילת הסקר במתחם השרון בדצמבר 2003; במהלכן עסקו ומשרדי הממשלה האמורים בהטלת האחריות זה על זה, במקום להוציא אל הפועל תכנית פעולה לטיפול בזיהום ולמניעת התפשטותו. במצב דברים זה, לא זו בלבד שהציבור נפגע, אלא גם עלות שיקום המים הולכת וגדלה עם התפשטות הזיהומים."

הסיכונים

עקב ריבוי המזהמים במתחם תע"ש השרון, אופיים ורמות הזיהום השונות, קיים סיכון רב בחשיפת העובדים באתר לזיהום כתוצאה מחשיפה לחומרים המזהמים המצויים כבר בשכבת הקרקע העליונה! לכן, לאחר ביצוע סקר הקרקע המקיף, יש לבצע קביעה של תנאי סף לשיקום – תושבים עלולים להחשף לסיכונים בריאותיים, באם תבצע עבודות חפירה ושיקום מכל סוג באזורים המזהמים ובסמוך להם. החומרים המסוכנים יתפזרו באויר ויסכנו בטווח המידי את תושבי הרצליה, רמה"ש, רעננה, הוד השרון וישובים סמוכים נוספים, בטווח הקרוב והרחוק החומרים המסוכנים "יוסעו" ויסכנו את הציבור בהתאם למשבי הרוח.

Definition of Rehabilitation Threshold Level for the Hazardous Waste

בעבודתו של ד"ר מרסלו חואניקו אשר בוצעה ופורסמה בשנת 2001 ע"י המשרד להגנת הסביבה (לאיכות הסביבה דאז) מסתמך ד"ר חואניקו על ערכי הסף המקבילים בעולם ובנוסף מתייחסת עבודתו לשני סקרי סיכונים שנעשו בארץ ע"י חברות יועצים בינלאומיות ובמקרה באתרי תע"ש מגן ונוף ים!

Royal Ordinance – proposed CTVs (Cleaning Target Values) for IMI – Magan Tel Aviv.

E & E – proposed CTVs (Cleaning Target Values) for Nof Yam (1996).

לצד ערכי הסף המזהמים בקרקע, מוצגים גם ערכי הסף למזהמים המצויים בגז הקרקע ("Soil-gas"). ערכים אלו מבוססים על המלצות סקר הסיכונים שביצעה חברה בינלאומית נוספת – ENVIRON, **שוב במפעל תע"ש מגן (בתל אביב)**.

הנאמר לעיל בנוסף לדוחות מבקר המדינה 55א' (שנת 2004, מעמוד 223) ו- 56א' (שנת 2005, מעמוד 223), **מצביעים באופן ברור וחד ערכי, הן מבחינה סביבתית והן בריאותית** על סיכונים לתושבים בסביבה הקרובה והרחוקה למתחם תע"ש השרון. מבקר המדינה מתאר את אוזלת היד וההתעלמות המכוונת מהטיפול בזיהומים השונים לאורך שנים, הטיפול הכושל בהגנה על בריאות הציבור תוך כדי הטמנת חומרים מסוכנים ונפלים של פגזים, אמל"ח וחומרי נפץ מסוגים שונים. בנוסף, מבחינה חוקית ניהול מקרקעי התע"ש מול ההתחייבויות השונות שניתנו על ידו למדינה במשך שנים, אודות פינוי המתחם ועוד. כמו כן, את אשר ניתן למנוע בנושא הזיהומים השונים, אם וכאשר יבוצעו הסקרים הנדרשים בתע"ש השרון **לאיתור ומיפוי כל המזהמים בקרקע ובמי התהום, סקר הסיכונים ותהליך המקיף הנדרש לשיקומם**.

תוכנית מש / 1, בדו"ח המסכם מישיבת הוועדה המחוזית מתאריך 22.12.2005 בסעיף 4.2 מדגיש: "תנאי להפקדת תוכנית מפורטת יהיה השלמת סקר הקרקע במלואו". בנוסף בהמשכו תואר ביצוע טיהור קרקע כתנאי נוסף להפקדה. למרות זאת, מתחכמת המדינה בניסיון להכשיר את ה"שרץ".

נציגי המדינה דורשים לעקוף ולהתעלם מקיום התנאי הבסיסי של סקר קרקע מקצועי ובלתי תלוי לפני אישור התוכנית. המדינה בוחרת להעביר את האחריות המקצועית לועדת מנכלים של משרדי אוצר, הגנת הסביבה וממ"י על מנת לגבש מסמך הבנות (סעיף 4.1 – א' למסמך הנ"ל), שיהווה דרך עוקפת לביצוע הכרחי של סקר הקרקע וקביעת התנאים לניקוי הקרקע ע"י הגורמים המקצועיים המתאימים.

חשוב לציין שהנושא נמצא בהליך משפטי כתוצאה מתביעה שהוגשה ע”י תושבים מרמת השרון כנגד תע”ש. בפסיקת ביניים נתבקשה המדינה להכין סקר ולגבש המלצות לסילוק הזיהום המסכן את בריאות הציבור. לצערנו מדינת ישראל מתעלמת מהחלק המתייחס לזיהום הקרקע ומתמקדת כמעט אך ורק בזיהום מי התהום. התוצאה היא שלאחר השנים הרבות שחלפו הידע שלנו על היקף ופיזור הזיהום בקרקע לא ידוע ואין בסיס מינימלי להערכת כלשהיא של הסיכונים ולהמלצות הנדרשות כיצד לפעול בנדון.

יש לציין גם שבניגוד לנושאי איכות מים ואיכות אויר, אין בארץ חקיקה ותקינה מסודרים בנושאי זיהומי קרקע והטיפול בהם. מה שקיים ותואר לעיל, אלה הן הנחיות והוראות שניתן לשנותם לפרקים באופן שרירותי על בסיס השפעות ולחצים אינטרסנטיים של גופים מעוניינים.

סיכום

השיטה של חלוקת המתחם לגושי קרקע וטיפול הדרגתי, אפילו בשלב ראשון של סקר הסיכונים, זו דרישה של האוצר המונעת משיקולים נדל”ניים הקשורים בחיפוש אחר תקציב להתקדמות זוחלת בתהליך שיקום האתר. זו גישה מסוכנת העלולה להתבטא בנוקים בריאותיים עצומים בשנים הבאות. לפיכך, חובה להתלכד בדרישה להעברת החלטה בדרג הממשלתי המייעדת תקציב ייעודי (בלתי תלוי אוצר) לגיבוש וביצוע של תוכנית שיקום הולמת למתחם המחייבת בשלב ראשון סקר זיהומים, סקר סיכונים וכפועל יוצא קביעת ערכי סף לשיקום לכל שטח התוכנית/תע”ש השרון, בריאותו של הציבור עומדת לפני כל שיקולים כלכליים.

הפקדת התכנית במצב הנתון, תהיה בלתי סבירה באורח קיצוני, בהיותה מקדמת תכנית בהעדר כל בסיס נתונים נדרש וראוי, **מבלי להעמיד לרשות הציבור ומקבלי ההחלטות** את מלוא המידע החיוני והנדרש. קידומה של תכנית המתנהלת על שטח מזוהם ביותר, עתיר חומרי נפץ וחומרים מסוכנים ביותר לבריאות הציבור מבלי לבצע את הסקרים הנדרשים (קרקעת סיכונים וכ”ו) וללא מיפוי ברור של שטחים מועדים ומסכנים היא פשוט בוטה, קיצונית ופסולה. במהלך מעין זה תהיה התעלמת מהאינטרס הציבורי וסיכון בפועל לבריאות ובטחון הציבור.

בכבוד רב,

איכות חיים לתושבי השרון (אחל”ה), עמותה רשומה

מסמך עמדות זה נכתב במשותף ע”י: דר’ שמואל ברנר, פרופ’ נדב אהרונסון, פרופ’ עקיבא פלכסר, דר’ אריה גילת, לירון יודלא ורוני רום